

KÖZMŰVELŐDÉS

Felelős szerkesztő: Wagner Sándor.

A lap szellemi részét illető cikkek a szerkesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénztári-, az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatalnak (Papp György) küldendők.

Megjelenik minden vasárnap.

Az előfizetés díjai:

Egész évre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8 Kor.
Félévre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	4
Negyedévre	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2

— Hirdetések díjszabás szerint. —

Az erdélyi népfajok birtokaránya.*)

Irtá: Jancsó Benedek.

Az az állapot, amely hazánk túlnyomóan románlakta vidékein, különösen az erdélyi részekben, magára vonja a hazafi, a politikus és a közgazda aggó figyelmét, nem tegnapi, hanem alakult ki, hanem egy pár százados történelmi, néprajzi és gazdasági fejlődésnek meglehetősen összetett eredményeiből alakult olyanná, mint aminő most. Épen azért ez adatok bizonyító ereje a fejlődést okozó e viszonyok tekintetén kívül hagyása mellett a próbát vagy egyáltalán nem, vagy pedig csak a legtrikább esetben állja ki. Barabás az erdélyrészi magyarság ama gyöngeségére, amelyel gazdasági tekintetben aránysággal szemben áll, abból a tényből következtet, hogy az általa részletes és beható gondossággal megvizsgált vármegyék 19 járásának területén a magyar falusi gazdaságok átlagos terjedelme kisebb, mint a román falusi gazdaságoké. Bármenyire is igaz ez az adat, a jelzett irányban meg sem bír a döntő bizonyíték erejével. Aki szemlélet útján ismeri a gazdasági viszonyokat ezeken a vidékeken, az tudja, hogy az ilyen adatok jelentőségét és bizonyító erejét nagyon

esőkenti egy topographyo-gazdasági körülmény. Az oláhsági, mint később bevándorló elem, az erdős, havasi vidékeken települt meg s így az oláhság jelenlegi birtokában túlnyomó az erdős-rész vagy az irtvány. Ez magyarázza meg azt is, hogy miért nagyobb a románság átlagos marhaállománya, mint a magyarságé. A románság birtoka erdős, vagy erdőirtás útján keletkezett föld lévén, alkalmasabb a marhatenyésztésre. Azonkívül a legtöbb magyar községben a tagosítás és arányosítás már végrehajtott, ami a közlegelők megsemmisülését vonta maga után, aminek a marhaállomány esőkenése egyenes és közvetlen következménye volt. De nem szabad azt a történelmi okot sem szem elől téveszteni, amely az erdélyrészi magyar és román népelem keletkezésénél és kifejlődésénél közreműködött. Az ugynevezett vármegyékben a románság jelenlegi birtoka jobbágyi eredetű. A jelenlegi román parasztok zöme ezernyolcszáz negyvennyolc előtt jobbágy volt s így kapta eredetileg birtokát. A falusi magyar parasztság birtoka pedig zselléri eredetű. A mostani magyar parasztság őseit az erdélyi kisebb, közép- és nagybirtokosok, mint eselédeket, béreseket, udvari alkalmazottakat egy-egy zsellér telken telepítették meg. Az így örökölt zsellértelek pedig sokkal kisebbek volt, mint a legkisebb jobbágyi birtok is, amelyet a Maria-Terezia-fele bizonyos punk-

tumok értelmében a földesúr okossága bárhol is kiszabott. Hogy így van, bizonyítja az is, hogy a magyar parasztság birtokának átlaga a románságét mindenütt jelentékenyen felülmúlja, hol a nép eredete nem zselléri. Így az ugynevezett magyar szigeteken, pl. a banfihunyadi járásban sokkal nagyobb (236 k. hold) a magyar gazdaságok átlaga.

Hogy bizonyos magyar községekben, különösen a székelyföldiekben a lakosság szaporodása nem volt akkora, mint ugyanazon a vidéken a megfelelő oláh faluké, sőt egyenesen hanyatló volt, az sem olyan aggodalmas a valóságban, amint látszik. A szóban forgó székely községek — így pl. Makkfalva is — ősrégi községek, amelyekben a népesség már reges elérte a tetőpontot. A szaporulat természetesen másutt keresett elhelyeződést. Egyrészt régebben kelet felé Romániába, másrészt pedig újabb időben mindig fokozódóan nyugat felé szaporítván az ország magyarságának átlagát. A Görgeyhódákhöz, a Sósmezőhöz, a három Bodzához hasonló három székelyföldi községek, amelyekben az utolsó három évtized alatt a románság feltűnően nagy mértékben szaporodott, pedig újabb eredetű telepített községek nagy kiterjedésű erdő vagy erdőirtás átlag mivelhetővé tett területeken. Ezek még ezután fogják elérni az ugynevezett telítési pontot, amelyen

* Az érdemes tudósok a „Közgazdasági Szemle”-ben írt sorait olvasóink figyelmébe ajánljuk.

A szerk.

TÁRCA.

Szatmári György primás. (1457—1524.)

Tóth-Szabó Pál értékes munkát írt Szatmári György primásról, mely ennek a nagy szellemi tulajdonságokkal felruházott államférfiúnak egész nyilvános pályáját feltárja előttünk. Szatmári élete szoros összefüggésben állott hazánk azon korbéli mozgalmas és veszedelmekkel teli életével, ezért életrajzirónk is inkább mint politikust jellemzi nagy részletességgel, ezzel szemben a magánélet egyes mozzanatait nem homályban maradnak. Kassa város levlétárai mégis anyagot nyújtottak, hogy a családnak érdekes viszonyai megrajzolhatók legyenek.

Hősünk atyja István tekintélyes kassai kereskedő volt, aki családját 1464-ben árvaságban hagyta. Azonban Ferenc nevű testvére igazi atyjuk lett árvának, aki észrevevén a Györgyben rejlő tehetséget, őt előbb Kassán iskoláztatta, majd a krakkói egyetemre küldte, sőt halála előtt javait is ezen egyedül élő unokaöccsére hagyta. A kalmárok ivadékában kedvező anyagi helyzete, kiváló tulajdonságai nagy becsúval párosultak, úgy hogy magasabbra tört atyai kereskedői pályájánál. A Thurzók segítségével bejut a királyi udvarba, hol már 1494-ben kirá-

lyi titkár. Gyors emelkedését előmozdítja Bakócz Tamás is, ki csakhamar felismerte tehetségét, hajlamait és pártfogásába vette.

Szolgálati jutalmán 1495-ben megnyeri a szekeshérvári prepostságot, később más egyházi javadalmakat, így 1497-ben erdélyi prepost, sőt a budai felsőhévizekről nevezett Szent-háromság-egyháza prepostságát is neki adományozza a király, úgyhogy egyszerre három javadalom birtokosa, noha még fel sem volt szentelve. A kor viszonyaira eléggé jellemző, hogy ilyesmire megtörténhetett. 1498-ban veszprémi püspök, de az ország körüli érdemei méltánylásul az országgyűlés beleejegyzésével budai prepostságát is megtarthatja. VI. Sándor pápa pedig két évi haladékot ad az egyházi rendek fölvetelére. Ezen eljárás a magyarországi főpapkónál nem volt szokatlan. Szalkai László pl. csak már mint esztergomi érsek szentéleti föl magát.

Szatmári nemsokára a püspökség elnyerése után, valószínűleg 1499-ben királyi titkos kancellár lett. Ettől az időtől kezdve haláláig részt vesz az ország ügyeinek intézésében, úgyhogy nála nélkül fontosabb dolog nem megy végbe. Így tevékeny részt vesz a velencei követekkel 1500-ban kezdett tárgyalásokban, melyeknek az volt a céljuk, hogy Magyarország a török ellen Velencével lépjen szövetségbe. A szövetség VI. Sándor pápa, Ulászló és Velence közt 1501-ben

létre is jött és a magyar vezérek utasítást kaptak a támadásra. A szövetezés megkötése alatti fáradozásainak jutalma volt, hogy Kálmáncsehi Domokos váradi püspöknek az erdélyi püspökségre való áthelyezése után Szatmárit nevezik ki váradi püspöknek. 1502-ben iktatják be új méltóságába: a püspökségbe és bihari főispánságba.

Tekintélyének fokát eléggé bizonyítja az a tény is, hogy a király leányának keresztapjával Isveglia biboros, pápai követ, a velencei követ, továbbá Ujlaki Lőrinc mellett őt is felkértek.

1504-ben a nádorválasztásnál Perényi Imre lesz a nádor az ő támogatásával Bakócz és Anna királyné jelöltje ellenében. Már majd tíz év óta bír egyházi javadalmakat, ura volt már a második püspökségnek s még mindig nem volt pap. II. Julius még búcsukat is kötött első miséjéhez, de kétélyei támadtak hivatottságát illetőleg.

A pápa az ő befolyását kereste a velencei signoria ellen, mely birtokait foglalta s kérte, hogy Ulászlót kitartásra buzdítsa.

Szapolyai ismert leánykérése alkalmával kivált Bakócz és Szatmári állanak részen. Ezért a Biharban s a szomszédos megyékben nagy elégedettség támad. Nem kevés része volt a Miksával kötött szerződés létrehozásában, amiért a szekeshérvári országgyűlésen a nemesség ellenszenvé Szatmárral szemben erősen nyilat-

a székelyföldi községek legnagyobb része már túl van. De hogy az erdélyi részekben az oláh-ság átlagos szaporulata nagyobb volna, mint a magyarság, nem felel meg a való igazságnak. Ellenkezően állítható és kimutatható, hogy a magyarság szaporodása relatíve a 30—40-es évek óta sokkal nagyobb, mint a románoké, és mely a XVIII. századbeli szaporodáshoz képest egyenesen hanyatlónak mondható.

Epen így nem mondható határozott és feltétlenül biztos ítélet az okok és viszonyok tekintetbe vétele nélkül pusztán számadatokra támaszkodva a nemzetiségi pénzüzetek hatásáról is. A szász pénzüzetek, mikor magyar birtokokra, házakra oly készséggel nyújtanak jelzáloghitelt, nem üznek semmiféle nemzetiségi politikát, hiszen ők nemcsak az erdélyrészi magyar és székelyföldi birtokokra adnak pénzt, hanem a Duna-Tisza közének és a Dunántulnak legmagyarabb vidékein is örömet helyezik el tőkéjüket. Már pedig még csak gondolni sem lehet, hogy Szolnokon, Mezőtúron vagy Kaposváron hódítani akarjanak. A szász pénzüzetek régi, nagy és gazdag hitelintézetek. Otthon a városokban a kereskedelmi hitel nem meríti ki őket, a szász falusi községek pedig a Raiffaisen-féle szövetségi alapon főlegesen módon gondoskodhatnak hitelszükségeikről. A földhalmozott szász tőke ott keres elhelyezkedést, ahol arra tér nyílik. Miután szűk lett neki Erdély, kijött még a Dunántulra is. Hogy egyes szász kereskedők, gyógyszerészek, iparosok újabb időben gyakrabban települnek le a székelységen, annak sem valami szász nemzetiségi politika az oka. Ellenkezően, a szások és kitelepülést még nem is szeretik, mert tapasztalatból tudhatják, hogy a magyar és székelyföldi városokban és nagyközségekben betelepített szász családok már a második nemzedékben elmagyarosodnak és így a szászra elvesznek. Oka e kitelepülésnek a szász városok multhoz képest való gazdasági hanyatlása. E hanyatlás a Romániával való vármháború óta szembetűnőbb.

A román nemzetiségi pénzüzetek politikai irányzata nem annyira a magyar birtokok

kisajátításában, mint inkább egy román közép-birtokos-osztály teremtésében határozódik meg. Tökéletesen igaz, mikor a románok ezirányú gyors és feltűnő sikereire rámutatnak. Ha elemeznők ez új román birtokos-osztály vagyonának keletkezését, bizonyára úgy találók, hogy a román paraszt birtok nagyobb százalékkal van képviselve alkotó részei között, mint a magyar közép földbirtokosoké. Tény azonban, hogy a magyar közép birtokos osztály, ha meg egészen el nem is pusztult, de gyors pusztulásban van. Ezt megállítani a magyar pénzüzetek — amelyek a legkíméletlenebb osztalépolitikát folytatják — még kevésbé segítenek, mint előmozdítani a nemzetiségi pénzüzetek. A nemzetiségi pénzüzetek segítségével román vagy szász kézre jutott közép birtokok elenyészően csekély részét alkotják annak a nagyobb tömegnek, mely a nagybirtokosok, a birtokszerző városi elem kezébe jut.

Örvendetes, hogy újabb időben ezekkel a kérdésekkel mentől többen és beható tanulmányok alapján foglalkoznak. Ezeknek a hazafiainak sorában kétségtelenül az elsők közé tartozik Barabás Endre Meggyőződése azonban az, hogy e bajokon nemcsak segíteni nem fogunk, de még tanulmányszerűen fel sem bírjuk deríteni mindaddig, míg a kormány ezt egy rendszeres eljárás tárgyává nem teszi. Az egyesek ereje — különösen anyagi tekintetben — erre elégtelen.

E gondolatról vezéreltetve az OMGE-ben 1900-ban egy előadást tartott, amelynek javaslatszerű része a következőket foglalta magában:

„Újabb időben nagyon sok szó esik a magyar faj pusztulásáról az erdélyi részekben és a románság szaporodásáról a magyarság rovására; továbbá arról, hogy a román pénzüzetek mily nagy mértékben sajátítják ki a magyar birtokokat. Egyik állítást sínes okunk kétségbevonni, de a valóság az, hogy e két állítás egyikének igazsága sem volt sem román, sem magyar részről pozitív adatokkal kimutatva.

A magyar tudomány epen úgy, mint a magyar politikának is kettős érdeke és megol-

dásra váró feladata: először tudományosan és megbízhatóan konstatálni, hogy például a pragmatika szankció ideje óta miként fejlődött a magyarság és a románság számaránya nemcsak általában, hanem egészen az egyes faluk köréig lehető részletekben is? Hol történt elrománosodás vagy megmagyarosodás? Minő okok és körülmények idézték elő az ethikai folyamatot? Hogyan aránylik és miben nyer jellegzetes kifejezést a letért feldezett küzdelemben? Másodszor pedig kimutatni, hogy az utóbbi felszázad alatt, az 1848-iki nagy agrárius reformok életbeléptetése óta mostanig, mennyi magyar birtok ment román, illetleg idegen kézre, vagy megfordítva: azaz konstatálhatóan mily mértékben igaz az az általános hiedelem, hogy a román pénzüzetek kisajátíthatják az erdélyrészi magyarság birtokait?

Az első feladat megoldásához szilárd kiinduló pontul a Klein-féle összeírás szolgálhat. Ennek alapján biztosan meg lehet állapítani az erdélyi románság 1733-iki számát községről-községre. Ezt támogatja a két évtizeddel ifjabb Aron Péter-féle összeírás. A későbbi adóösszeírások adatai egyre megbízhatóbbak lesznek s így a biztos alaplól kiindulva, levéltári hivatalos adatok alapján kellő szorgalommal és kombinatív képességgel epen oly kielégítő és megbízható feleletet lehet adni a fölvetett első kérdésre, mint az 1819-iki conscriptio Cirákyana s a későbbi úrbírendezési iratok és az ötvenes években életbeléptetett telekkönyvek alapján a magyarság birtokviszonyait érdeklő második kérdésre.

Hivatalosan s publicisztikailag egyaránt elfogadott és vallott meggyőződés, hogy a nemzeti politikának az erdélyi részekben kettős feladata van: megerősíteni a románoktól lakott vidékeken telepítés és más gazdasági eszközök segítségével a számban és vagyonban megfogyatkozott magyar népet és restaurálni a magyar közép birtokos osztályt e vidékeken, melynek pusztulását leginkább gazdasági okok idézték elő.

kozott. Mikor Ulászlónak fia született, a régi szerződéseket megújítják s Szatmári ajánlja, hogy Ulászló tovább is Miksára támaszkodjék. Az 1509. évben és 1510. elején a Velenceivel folytatott tárgyalások veszik igénybe erejét. Annak a pártnak áll élen, mely Velencetől Dalmáciát akarja visszanyerni vagy a 30000 arany évi adót akarja felemeltetni. Ebben a törekvésben Bakóczsal áll ellentétben, aki Velence barátja. 1511. egyetemes zsinat készül Pisában, de II. Julius ehelyett Rómába hirdetett zsinatot. 1511. okt. 2. Bakócz is Rómába indul. Szatmári reméli, hogy ő lesz a primás, ha Bakócz elnyeri a tisztelet.

Szatmári egyik erős támasza a lengyel-magyar érintkezésnek is, mely azzal végződik, hogy Ulászló magyar és Zsigmond lengyel király szövetségnek. Később a családi ügyek is, megbeszélés tárgyává lesznek a két testvér között.

A lengyel király Tomiczki nevű bizalmas tanácsosát küldi Ulászlóhoz, hogy kit ajánlana nőül a magyar főurak leányai közül, mivel Zsigmond azzal akarta a magyar nemzet iránti vonalmát kifejezni, hogy magyar nőt óhajtott nőül venni.

Tomiczki Hammel M. segítségével Szapolyai Borbálára irányítja Ulászló figyelmét, ki követet is küld Krakkóba. De Szatmári hírt vévén erről, lebeszéli Ulászlót. Mesterkedése azonban késő volt. Zsigmond Szapolyai Borbálát eljegyezte. Zsigmond Szatmárit is meghívja a menyegzőre, mely 1512. febr. 8-ra tüzetett ki. Zsigmond nemcsak követet küldött Ulászlóhoz, melynek egyik

célja a Szapolyaiak támogatása volt s Ulászló elvonása Mikstól. Szatmári azonban Zsigmondnak minden kívánságot meghánsította. A Szapolyaiak nem mondtak le terveikről s mindenféle vádat felhoztak ellene Zsigmondnál, így többek közt, hogy korlátlan hatalomra tör Perényi nádorral.

Szatmári most arra vállalkozott, hogy Zsigmondot s a két főtanácsost Tomiczkit és Szidloviczkit Szapolyai ügyétől elvonja. Először is Tomiczkit egyetértve Ulászlóval przmisli püspöknek ajánlta Zsigmondnál. Ulászló eredménnyel járt közben Miksánál a német lovagrend és Zsigmond közti viszályban. Szidloviczkit Ulászlóval főkancellárnak ajánlatta. Ettől fogva a lengyel főemberek és Szatmári érdektársak lesznek. Zsigmond pedig látván Szatmári fáradozásait a lengyel ügyekben, kész őt pályáján előre segíteni.

Bakócz visszatérvén Rómából, kereszties hadat hirdet, mely véres felkelésben végződik. Szatmári a forradalom után Budán tartózkodott. Időközben tovább szöve a nagy politika szálait, Sidloviczkit is elvonta a Szapolyaiaktól s a maga politikája barátjává tette. Miksa Zsigmondot kivált azért szorongatta, mivel a Szapolyaiak szavára a magyar trónra jogot kívánt szerezni, ami Miksa terveibe vágott.

1515-ben Pozsonyban Ulászló, Zsigmond és Miksa találkoznak, hogy közös érdekeiket megbeszéljék.

Szapolyai végkép elesik Anna hercegnő kezétől, kire nézve azt végzik, hogy már most

— 12 éves volt — vigyék neveltetése befejezésének ürügye alatt Nemetországba. A császár a két uralkodót Bécsbe hívja, itt a fogadásnál Szatmárit is külön üdvözlők. Erre az időre esik Szatmári viszálya a jászói premonstreikkel, mely ügy kezdődött, hogy a kegyuraságot Ulászlóval magára ruháztatta. Ebből elég nagy bonyodalom keletkezett, mert a konvent érvényesíteni akarta királyi levelekkel biztosított prépostválasztó jogát. Végre úgy oldották meg a bonyodalmat, hogy Szatmári 1515. nov. 23-án Karácsonyi Gergelyt a konvent választottját a maga részéről is prépostá választja, de már később önhatalmilag adományozta a prépostságot.

1515. okt. 2. meghalt Borbála lengyel királyné, mire Zsigmond most még jobban elfordul a Szapolyaiaktól s így Szatmári ez irányú törekvései teljes sikert arattak.

Ulászló halála után a rendek kormányzót akartak választani, amiről azonban az udvari párt hallani sem akart. Így hát országgyűlést választanak, ennek tagjai Bakócz a kalocsai érsek, az erdélyi és váradai püspök (volt pedig ekkor az erdélyi püspök Várdai Ferenc), továbbá Szatmári Gy., a főurak közül Perényi Imre, Ujlaki Lőrinc, Szentgyörgyi Péter, Szapolyai János, Buzlai Mózes, Bátori András, Drágfi János és 16 köznemes a rendek sorából.

1517-ben a tavaszi országgyűlésen Szatmári elakarta ismertetni a rendekkel Miksa és Zsigmond gyámkodását, de a rendek elutasították.

Amily könnyű ez elvet kimondani és a célt általánosságban meghatározni, épen oly nehéz a részletek helyes megállapítása és a gyakorlati kivitel. Egy ilyen, következetes elvek szerint vezetendő akcióhoz ez időszert hiányzik a tér és helyzet ismeretének alapföltétele. Az emberek csak a jelenségeket látják, de nincsenek abban a helyzetben, hogy maguknak helyes képet alkothassanak arról, hogy sikeresen miként is lehetne segíteni a bajon. Hasztalan kérdőszó ködik az érdeklődő, vagy a kormányférfi is, hogy például a Szamos völgyében hány falu románosodott el az utolsó száz év alatt, vagy hány középbirtok ment át idegen kézre? Biztos és pozitív feleletet nem kap senkitől.

Ez okok miatt, hogy a telepítés és a középbirtok restaurálásának nélkülözhetetlen történelmi és etnográfiai föltételei a sikert biztosító okokkal és tényezőkkel együtt fiztába hozzassanak, szükséges tudományosan megvizsgálni, hogy az erdélyi részekben 1723 óta, mióta e hazareis viszonyai nemesek bekécsécsék, de állandóbb jellegűek is lettek, a magyar, román és szász faj népmozgalmi időnként másként alakultak-e?

Szükséges lenne feltüntetni, hogy az egyes népfajok vidékeként való szaporodását vagy fogyását minő társadalmi, politikai, vallási és gazdasági tényezők és okok idézték elő? Meg kellene állapítani, hogy mely vidékek voltak kedvezőek vagy kedvezőtlenek az egyes népfajok szaporodására és a vidékeként az erre vonatkozóan észlelt tüneményt miféle okok és tényezők szűlték s hogy ebből a jelenre és jövőre miféle tanulságok és következtetések vonhatók le?

Szükséges volna megállapítani, hogy az 1848-ki nagy agrár-reformot megelőzően minők voltak Erdélyben a birtokviszonyok, azaz mennyi birtok lehetett tisztán magyar kézben és mennyi román vagy szász kézben, melyre alapul szolgálhatnának az 1848-iki conscriptio Cirákyana és a negyvenes évekbeli úrbéri összeírás.

Megállapítandó volna, hogy az 1850—1854-iki években életbeléptetett új birtokrendszer mennyiben változtatta meg 1861-ig az 1848-iki bir-

tokállapotot? Ismernie kellene az erdélyrészi birtokok történetét 1861—67-ig kapcsolatban az akkori gazdasági és hitelviszonyokkal.

Szükséges volna megcsinálni 1867—68-ból az egykorú telekkönyvek alapján az erdélyi birtokok statisztikáját, annak kimutatására, hogy mennyi birtok volt akkor magyar vagy nemzetiségi kézben s e birtokok jelzőlegesen mennyire voltak megterhelve? Tanulmányozni kellene, hogy 1867-től az erdélyi földbirtok terhe vidékenként miként emelkedik, miként foly és fejlődik be a középbirtokosság ama romlása, mely már az ötvenes évekből megkezdődött? Kutatni és meg kellene állapítani a nemzetiségi pénzintézetek birtok-politikáját úgy, amint az a magyar kis- és középbirtok megterhelésén nyilvánul?

Ki kellene végül mutatni, hogy 1848—1900-ig miként nő időszakonként a román értelmiség és birtokosság száma párhuzamosan a magyarsággal és a szász-sággal, vagy e két utóbbi rovására? Szükséges volna tudni, hogy az utóbbi ötven év alatt az erdélyrészi, kereskedelmi, ipari, közlekedési, mezőgazdasági, erdészeti, bányászati, hitelügyi stb. viszonyok mennyiben voltak hatással az egyes népfajok számbeli és vagyoni megerősödésére vagy hanyatlására?

Nézetem szerint e kérdések előzetes tisztába hozatala nélkül a nemzeti politika kitűzött kettős feladata meg nem oldható. Magános erő azonban egy ilyen nagy feladat elvégzésére tisztán az anyagi eszközök hiánya miatt sem vállalkozhatik. Ha a magyarság megmentése Erdélyben több akar lenni hangzatos programtételnél, akkor a földmívelésügyi kormányzat feladata e nagy tudományos és politikai kérdés megoldását kezdeményezni, anyagi és erkölcsi támogatásával azt lehetővé tenni.

Az OMGE. ez előadást annyira fontosnak tartotta, hogy felkérte szólót annak a kormányhoz intézendő emlékiratban való kidolgozására. Megtette. Aztán, mint legközelebről érdekelte, az EMKE-t is felszólította a támogatásra. Az EMKE az emlékiratot magáévé tette s e két tekintélyes erkölcsi testület együttesen kérte az akkori földmívelésügyi kormányt, hogy a benne

foglalt eszmét tegye magáévé anyagi és erkölcsi támogatásával szóló vezetésével hajtassa végre a nagy munkát. Eleinte a földmívelésügyi miniszteriumban rokonszenvesen és biztatón fogadták az ajánlatot. Felszólították egy részletes terv kidolgozására. Szóló kidolgozta. Félévi várakozás után magán uton értesemre adták, hogy egyénisége feszélyező a kormányra azon esetleges viszonyról fogva, amelyben az előző miniszterelnökkel állott. Nem lett semmi az egészről, meg csak a tervezet sem kapta vissza. Ott veszett valahol valamelyik hivatalos papírkosárban. Nem személyes rekrimináció, ami engem arra késztetett, hogy ezt felhozzam, hanem amaz objectív célzat, hogy rámutassak arra, hogy addig sohasem fogunk a vitaközös mostani tárgyában s a hozzá hasonló nagy nemzeti fontosságú kérdésekben eredményre jutni, míg ezek a kérdések igazán objectív tárgyává nem lesznek, mentesen minden melléktekinetttől, egy komoly kormányzati politikának. Ilyen életbevágó kérdéseket az egyéni, az egyesületi és a nálunk lehetséges társadalmi munkásság meg nem oldhat, mert hiányzik anyagi ereje.

Letépett babérok.

Csiből írják e sorokat: Hát biz' ez hallatlan eset, ami nem is korszakban történt, hanem Csikvármegye törvényhatóságának színe előtt; nem a barbárnak nevezett középkorban, hanem 1906. aug. 30-án.

A vármegyének színe-java gyűlt össze, hogy illő módon búcsút vegyen Becze Antal alispántól, aki 22 esztendőn keresztül ült a megye alispáni székeben. Ült pedig azzal a szorgalommal, kötelességtudással és akaraterővel, melynek párját ma már hiába keressük. Az ő munkáját nem a hivatalos óra szabta meg, hanem a felkelő és lenyugvó nap. A vármegye házában esetleg nem volt még hivatalos szolga sem, de már alispán mindig volt. Ez a kötelesség teljesítését rásütött az egész vármegyére, s a közigazgatás minden ágánál és minden alkalmazottjánál irányt szabott. Dologkerülő, alholista személyek csak addig ekzisztáltak, amíg gyepőre kerültek stb.

Az országtanácsban kicsinyes okokból ellenkezés uralkodott.

1518. Zsigmondnak Sforza Bonával való menyegzőjére a király Szatmárit akarja küldeni, de az utból visszahívják, mert az országgyűlés közeledvén, őt mint hű tanácsost nem lehetett nélkülözni.

Szatmári volt ez időben a vezérhatalom, amit a velencei követ is észrevesz és jelent a signoriának, ugyanis az agg primás mindinkább visszavonult a közügyektől. Szatmári Kassán kapta a visszahívó levelet, nem szívesen vette, mert sok megbeszélővalója volt a királlyal. Szatmári a régi tervet: Zsigmond gyámságát akarta megbeszélni, így ezt a feladatot Ballis Jeromos pozsonyi prépostra bízta. De Szatmári terve ismét hajótörést szenvedett.

1519. jan. 12-én hirtelen elhalt Miksa. Az urak azonban arra is gondoltak, hogy Lajos is számíthat a császári trónra, mert Miksa fiává fogadta volt, noha a trónért Károly spanyol és Ferenc francia király versenyeztek. De aligha Szatmári v. Bakócz gondoltak ilyesmire, akik a polit. titkokba be voltak avatva. Bakócz, Szatmári, Brandenburgi György abban állapodtak meg, hogy Lajos, mint cseh választó szavazzon Károlyra. De azért Szatmári mégis 5000 arannyal fiztette meg magát, hogy befolyását ilyen irányban érvényesítse.

Jún. 28-án Frankfurtban Károlyt választják császárrá.

Időközben meghalt Perényi nádor is. Most

már a nemesség Szapolyait szerette volna nádorrá választani, amit azonban Szatmári meg-hínsított Szapolyai kijátszásával. Színelig megígérték Szapolyainak támogatásukat, ha ő ennek ellenében a kormánytanácsban ülő nemesek jogainak korlátozásában segít. Szapolyai nem is támogatta a nemességet, mikor ez a budai várba akart nyomulni, hogy az urakat a Rákosra hurcolja, sőt elnézte, hogy Tomerai Pál, Budavára hadnagya, ágyukat sűttesen rájuk. A nemesség erre megbízottakat hagyva hátra szétoszlott, mire az udvari párt elrendelte a nádorválasztást, melynél Szapolyai kisebbségben maradt, sőt népszerűségét is elvesztette a nemesség előtt, mivel ezt törekvéseben cserben hagyta.

Az udvari párt Miksa halála után ismét Zsigmond gyámságát akarta elismertetni, évégett Lajos és Zsigmond között Pozsonyban találkozást készítettek elő, mely azonban mivel Zsigmondot háború otthon tartották, elmaradt. A zavarok ezalatt az országban nőttön-nöttek. Az 1520-iki februári országgyűlés zajos jeleneteit csak Szatmári tekintélye tudja lecsillapítani. De már az országban szerteszet erőszakoskodó mások jobbágyait elhurcoló, birtokait megrábró országháborítokat nem sikerül megfékezni.

1521. jún. 16-án meghalt Bakócz Tamás primás. Végrendelete végrehajtói között ott van Szatmári, ki Pozsonyból a temetésre Esztergomra megy s az elhunyt lakását és kincseit lepecsételi. Azonban Lajos parancsára nemesek

a végvárak fenntartására hagyott 40000 aranyat kell kiadnia, hanem az elhalt biforosnak egyéb kincseit is. „Mert oly nagy a szükség — írta a király — a mely minket most szorongat, hogy azt a pénzt tovább nem nélkülözhetjük. A saját fejkünkről s az egész országról van mostan szó.” Igaza is volt a királynak, mert Szulejmán előbb Szabácsot foglalta el, aztán Nándorfejérvárt is hatalmába kerítette. Lajos királyt a főurak nem támogatták eléggé Nándorfejérvár visszavételére tett törekvéseben, azért mikor táborában láz kezdett dúlni, hadait szétbocsátotta.

1522. jan. 13-án ment végbe Lajos király és Hal-sburgi Mária esküvéje, mikor az egyházi szertartást Szatmári végzé. Szatmári marad Lajos király mellett és az ország ügyeinek egyik legfőbb intézője. Bakócz visszavonulása után úgy látszik már 1518. óta főkanecellár. De Lajost nem sikerül kiragadniok a léha udvari társaságból. Szatmári, Szalkai a váci püspök s Bornemissza nem egyszer térde borulva kérték, hogy viselje magát uralkodóhoz illőleg. Lajos javulást is ígért, de hamar megfeledkezett ígérteiről.

Mikor Bakócz Tamás meghal, Szatmári nyeri el 1522. elején a nagyfontosságú méltóságot. Az esztergomi érsek abban az időben nemesek egyházi terep, hanem a politikában is vezérszerepet tölt be. Szatmári már két év-tized óta állott a kormányügyek szolgálatában, úgy, hogy az egyházfők között a kormányzás

Ilyen alispán vala búcsuzóban, akinek magasztos erényeiért lelket felemelő, szívet felhevítő eljenzések között kellett volna ősz fejére tenni a babérokoszorút.

Azonban nem az történt, hanem igenis megtörtént az ellenkező. Megtörtént az, hogy a babérokoszorúnak letépték minden ágát, annak utolsó levelét.

És ki követte el ezt a barbárságot? Senki más, mint Becze Antal maga!

Az a tajtékzó düh, amellyel Török Ferencet rugdalta, öklelte és poeskondiázta; az a féktelen boszú, szidalom, káromkodás és hasonló aljasságok igazán nem vallottak egy alispán józan eszére s undorral töltötték el a jó izlésű embert.

Hogy véletlenül Török Ferenc orsz. képviselő volt a krédóban, az reánk nevére teljesen mellekes. Az ő reputációját egyelőre nem mi vagyunk hivatva megparalni. De a tisztesség legelemből követelményeinek, a mindenem felülemelkedő higgadságnak, az öntudat tisztaságát jellemző finom szellemnek ez a nagy hiánya, amelyet Becze Antal tanúsított, nemcsak megdöbbentett, de keserű esalódással töltött el mindenkit. És önkéntelenül is az a kérdés tolt előtérbe: Hát ilyen lelkiületű alispánja volt 22 esztendőig Csikvármegyének?

Mi pedig a köztisztesség érdekében kötelességünknek tartván illő nyomatékkal tiltakozni az ilyesmi ellen, tisztelettel kérjük:

Becze Antal uram! Ilyen elvek uralták-e Önnek 22 évi alispáni működését, amilyenell kirukkolt búcsuzásának ünnepélyes perceiben? Ha ilyenek, akkor mi az ön maga által lezárt saját hivatali koporsója fölött csak annyit mondhatunk: hála Istennek!

De, hogy ön a babérokoszorúnak minden lombját olyan könnyörtelenül szettepje, azt Csikvármegye alispánja öntől nem érdemlet'e meg!

terén való tapasztaltság és gyakorlottság tekintetében senki sem volt hozzáfogható.

Az országot állandóan a török háború foglalkoztatja, azonban az országgyűléseken megajánlott adóknak csak tízedrésze foly be a kincstárba, amelyből hadjáratot folytatni sehogyan sem lehetett. Külömben az ország viszonyai egyébként is szörnyen ziláltak. Főként a vezető államférfiak: Szatmári főkancellár, Szalkai kancellár, Batori nádor ellen irányul több főpapnak és főúrnak, köztük Várdai Ferenc erdélyi püspöknek szövekezése egymás védelmére. „meggondolva azt a sok visszavonást, jogtalan eljárást, azokat a károkat és erőszakos tetteket, melyek különösen a király távolléte miatt napról-napra előfordulnak s nemhogy szűnnének, de naponként sokasodnak.”

Ezekben a mozgalmas időkben nemcsak a politikai ügyek kívánják a legnagyobb mértékben Szatmári munkásságát, hanem a vallási ügyek. A szerzetesek egy részének zilált viszonyai arra készítik Szatmárit, hogy beavatkozzék belső kormányzatukba. Mások meg hatalmi érdekek készítik a hatalmas érseket, hogy kiváltságai ellenére befolyást szerezzen magának rájuk, így szerzi meg erőszakos úton a jászói premonstre prepostság kegyuraságát. A lutherista tanítások ekkor kezdenek a szász földön első sorban Szebenben terjedni. A szebeni tanács a régi szokások ellenére, többszörösen szembe helyezkedett az egyházi hatósággal. Ezért Szatmári a királytól szigorú rendeletet eszköz-

A moloch.

(Folytatás.)

Két községet vizsgálunk meg abstinsens és temperans szemüvegen nézve. Egyik katolikus, a másik vegyes, túlnyomóan protestáns. Mindkettőben népes búcsú van Szent István magyar király ünnepén, aug. 20-án. Érdekes lesz megtekinteni mind a kettőt éppen ezen szent napon.

A magyar katolikus község Mikháza, a Nyárad folyócska felső vidékén fekszik, a Nyárad balpartján, 750 lelekszámmal, 735 kath. Van zsidó család is, néhány protestáns is.

Határa nagyrészen hegyes, kevésbé termékeny, ugar rendszerrel termeli a buzát, tere jó, de keves.

Ezen községnek is van elég koresmája, itt is sokat áldoznak az alkohol molochnak, azért sok a szegény. A józanéletű gazdák elég jó módban vannak.

A lelkesi teendőket a szent Ferencendi atyák végzik nagy utánjárással, buzgósággal. Policarp atya több éven át működött ezen községben, úgyszintén Csizsér Elek atya is, ki jelenleg is ott van, tehát tekintélyes, szenteletű atyák hirdették és hirdetik a boldogító isteni ígét és ha mégis azt vesszük észre, hogy ezen községben is sokan nem bírnak a kellő hitélettel és jóakarattal, annak főoka a veszedelmes pálinka, mely csökkenti az egyén belátó, fel-fogó, helyesben észlelő és következtető képességét, elszibbasztja az akaratot. Ezen községben van azon szent Ferencendi zárda, mely a katholicizmusnak egészen megmentett 7 községet s ügyszólvá az egész vármegyében látszik áldása működése, különösen a katolikus egyház üldöztetése, elnyomatása idejéből, azért ezen községtől méltán várhatnók, hogy egy bajor községhez hasonló emelkedett katolikus hitéletével tündököljön és ha mégis azt látjuk, hogy nincs előbb, mint a többi ezen vidéki község, ezt annak tulajdoníthatjuk, hogy az ivási szenvedélynek éppen úgy hódol, mint a többi, sőt mondhatjuk, hogy ennél józanabb község van akárhány.

zölt ki a szebeni tanács ellen, mely a primást felhatalmazta, hogyha olyan jogserelmek meg előfordulnak, azok okozói ellen törvény és jog szerint járhatson el. 1524. márc. 9-én a királytól újabb rendeletet eszközöl ki, hogy Szebenben és más az ő joghatósága alá tartozó helységekben Luther Marton könyveit felkutatassa, és nyilvánosan egettesse meg. Szatmári buzgósága nem tudott gátat vetni a lutherizmus elé, sőt — idők jele — ennek leglelkesebb híve Szatmári sógora Thurzó Elek volt.

VII. Kelemen hazánkat meg akarta szabaddítani a pártküzdelmektől, hogy a nemzet a törökkel szemben helyt állhasson. Sőt a pápa Magyarországot védőgáttá akarta tenni a német eszászárók és francia királyok világhatalmi törekvéseivel szemben. Ezért rokonszenve a nemzeti párt felé hajlik, melynek vezére Szapolyai János, eltető lelke Verbőczy István. Ennek az iránynak akarta megnyerni Szatmári primást is, aki azonban testület-lelkéstül a Habsburg-ház felé hajlott. A pápa Burgio Antal követétől küldött ezen cél érdekében Szatmárinak „bizonyos dolgokban” izenetet. Szatmári, ha akart volna, sem tehetett volna sokat a pápa kívánsága szerint, mivel 1524. ápr. 27-én váratlanul elhunyt.

Végrendeletében kegyes alapítványok és testvére Thurzó Elekné számára tett hagyományok mellett 60000 hollós aranyathagyott azon várak visszaváltására, melyeket még Mátyás király kötött le zálogul Frigyes császárnak a magyar korona kiadásáért.

Búcsúját kegyeletos és mély vallásos érzéssel látogatja ezen vidék katolikus lakossága, sőt szivesen felkeresik a felekezetekhez tartozók is. Rendesen nagy a gyónók száma, leszámítva azt, hogy sok ittas székely atyálit láthatni, elég rendben foly le az ünnepély délelőtt, de már délután nagyban foly a mulatozás, a koresmak zsufolva vannak, a tánc sem marad el, mely hogy némelykor verekedéssel ér véget, a pálinka okozza. A fiatalság itt is a virtust az alkoholból meríti, pedig szép iskolája van a községnek és jó oktatásban részesül, de a szesz minden jó tudást elfojt az egyénben és az állat kerekedik felül.

A mult búcsú* alkalmából örvendetes jelenséget észlelt egy nagyrényei alkoholista székely atyafi, ki ott jelen volt. Azt beszélte, hogy a koresmak mind zárva voltak, nem lehetett pálinkát kapni. Ha ez így volt, nagy haladás és nagyban dicseri a község egyházi és világi előjáróit és utánzásra méltó péld. Így, de csak is így lehetne a búcsú napokat áldásossá, üdvössé tenni!

Mikházától keletre fekszik Selye, vegyes vallású község, egy kisebb rendű hegy választja el Mikházától. Ennek lakosai szentet fuvarozók és árusítók nagyrészen, utazás közben már a gyermekkorban megszokják a pálinkaivást, mely szenvedély nagyban pusztít ezen népes és tekintélyes székely községben is, de a veszélyt felismerték a katolikus nép lelkes vezetői, a lelkes és a tanító, esatlakoztak 32 taggal alkohollelles szövetségünkhez. Reméljük, hogy számuk rövid idő alatt nevedezni fog. Ez segítene a léttel küzdők lakosságán.

Azt lehet észrevenni, hogy minél többet utazik valamely községnek lakossága, annál inkább rabja a pálinkának. Ennek pedig az az oka, mert nem táplálkozik rendesen, a táplálékot pálinkával pótolja és elég botorul azt gondolja, hogy a pálinka pótolja az edelét és erőt ad, pedig éppen a marosvásárhelyi gyűlésen, melynek „Értesítő”-jét éppen most küldöztetjük szét. — Dr. Halász István orvos világosan kifejtette, hogy a pálinka nem táplál, hanem csak

Végül ide iktatjuk életrajza megírójának ítéletét életének irányáról és eredményeiről:

„A szerencse bőven halmozta el ajándékaival. Megáldotta dusan szellemi és anyagi javakkal s megadta a módot is, hogy e javakat célszerűen gyümölcsöztesse. A kassai kalmár fia püspöki, primási méltóságra emeltetett; királyok hallgattak szavára; irányította az ország kormányrúdját. Sajnos, a szerencse e kedvezményeit nem mindig használta üdvösen. Mert inkább személyes politikát üzött s hogy egyéni céljait megvalósíthassa, megtelekedett ama minden párterdeken felülemelkedő kötelességekről, melyekkel előkelő egyházi és politikai állásai révén hazájának tartozott. Élete hű tükre korának. Megláthatók benne úgy jó tulajdonságok, mint a fogyatkozások. De, akik magasan állnak, azoknak nagyobb kötelességeik is vannak s nagyobb felelősségük. Éppen azért, hogy hatalma éveiben a királyi tekintély aláhanyatlott, hogy a szüntelen pártküzdelmek felemészítették a nemzet erejét befelé s feltárták halálós sebeit kifelé, hogy az erkölcs- és jogrend alapjai megincognak, a hitélet meggyöngült s az új tanok alááshatták a katholicizmust, szóval, hogy az ország legfőbb életnyilvánulásaiban az örvény szélére jutott: hibásnak mondjuk őt, mint hibásak voltak elődje Bakócz Tamás, utódja Szalkai László s még annyian kortársai közül.”

Péter János.

egy kevés időre elfojtja az éhingert s emiatt nem nyer a test kellő táplálékot s ennek folytán gyengül. Így állnak elő a vézna, fonnyadt, beteges alakok, az időnapelőtti vénék.

A szabadban dolgozó mezei muskásnépnek ép erőteljesnek, jó kinézésűnek kellene lennie, különösen erdős vidéken, hol rendes jó ivóvíz is van.

Selye községe, mint a Bekecs-hegy tövében magasan fekvő község különösen szárazság alkalmával a víznek hiányában van, azon csak ártézi kuttal lehetne segíteni, de hogy a lakosság ilyent készíttessen, messze távol áll, pedig azon nagy összegből, mit pálinkára kiad, bőven jutna és még maradna művelődési célokra is.

A Nyárad mentén lefelé utazva több községen megyünk át, egymást érik, míg leérünk Ákosfalvára, kilenc székely községen jövünk át. Fájó érzés fogja el az utazót, látva a sok gyenge állapotban levő templomot és iskolát, melyek rendes fokmérői a nép józan életének és áldozatkészségének, művelődési vágyának. A sürin mutatkozó korezmák adnak magyarázatot. Ezek a községek mélyei, testi és szellemi megrontói. Egy községben sem lehet látni annak jeleit, hogy tisztességesen lehetne ott ékezni, de szezelni lehet a község minden részében, gyorsan tűnnek fel a cégeres házak, hol az alkohol mérget mérk drága pénzen és a mi fájalmasabb az, hogy nem halljuk, nem vesszük észre, hogy a korezmáknak rosszul menne, egy sínec bukófélben. Sőt mind újakat állítanak az alkohol tőke további hizlalására, a nép elszegényítésére, megrontására.

Megerkezünk Ákosfalvára. Eppen szent István napi búcsú van. Mind a négy égtáj felől özönlik a nép.

Mozgalmas képe van ezen circa 700 lélekszámmal bíró községnek, melynek csak elenyésző kisebb része katolikus, a nagyobb rész helvét vallású, vidéke is ilyen.

A búcsúra özönlő nép közül felerésze sem katolikus, de annyi jön, hogy a szép templom alig képes befogadni. Sokan járulnak a szentségekhez, az istenitisztlet szép rendben folyt le, de künn nagy a vásári és korezmai zaj. Nemcsak a katolikusok mennek be a templomba, hanem a felekezetheliek is sokan, a kevésbé elfoglaltak egyrésze hűségesen kitart, jelen van a szentmise is, a prédikáción is, másrésze bejön, széttekint, esodálkozik és bámul s megy ki. Künn a rendet 10 esendőr tartja fenn, mert a szesz kezd erőt venni rabjaiban, a korezmák és a tánchelyek egészen be vannak népesülve, nagy a zaj, zsibaj.

Az ügybuzgó ágilis plebános a hatóságánál kivitte, hogy addig a tánc nem kezdődik meg, míg a délelőtti istenitisztéletnek nincs vége, de azután szabad a vásár, nagyban foly a mulatság, fogy az alkohol, nő a vad kedv, fokozódik a zaj.

A jelenlevő papság és tanítóság rövid szeretlakaoma után a templomba vonul. Itt rendszeren bevett szokás, hogy délután is szentbeszéd tartatik és utánna asszisztenciával ünnepélyes vesperas. Megjegyzem, hogy itt kitarótan küzd alkoholelles szövetségünk és az eredmény is látszik, mert a vespernyén is majdnem telve van a templom hívőközönséggel. Nem hiába a legnagyobb fokú temperans a plebános, a tanító teljesen absztinens és az orvos is.

Az alkoholelles szövetség elnöke tartja a délutáni beszédet, magyarázza a búcsú célját és hogy miképpen kell azt kihasználni, feltüntetni az alkoholelvezet veszedelmességét, mely az üdvösség napját is megzavarja, sokra nézve megrontja. Eközben történik, hogy a templom mellett korezma udvarán rendezett bódében

muzsikaszó, nagy zaj hallszik, zavarja az ajtósságot. De csakhamar künn van a helyi plebános, vezet a tiz esendőrt. Csend és rend lesz. A plebános már a mult években beakarta hatóságilag tiltatni a törvényes távolságban nem levő ezen korezmát, de egy hatósági személy kifejtette, hogy egy megszerzett és gyakorolt jogot nem lehet elvenni.

S így áll azon korezma a templom közvetlen szomszédságban.

Ily világot élünk! És még mondja valaki, hogy nem uralkodik az alkohol moloch. Él az és uralkodik, neki hódol, neki áldoz az emberiség tetemes része.

Szabó György.

— **Csiki tanítói pályázatok.** A csikvárdótfalvi és csobotfalvi három tanítói állásra beadott összesen 289 pályázat. Nevezetesen Várdótfalvára 106 férfi és 94 nő; Csobotfalvára 89 férfi. A várdótfalvi állásokra e hó 2-án volt a harmas jelölés. Jelöltettek a férfi tanítói állásra I. helyen Péter Sándor tószegi tanító 7 szavazattal. II. Józsa Sándor ditrói 5 és III. Földes Zoltán kerelöszentpáli 7 szavazattal. A tanítónői állásra I. Márton Emilia (Péterd), II. Garami Jolán és III. Közzei Margit jelöltettek, kik mindannyian kitünő képesítésűek és most kezdik pályájukat. A kinevezést Püspök úr önmiltósága fogja megtenni.

C S A R N O K.

Püspökmegyei zsinat.

(Folytatás.)

Az 1848. évi zsinat az ünnepek közül egyeket meg akart szüntetni olyanformán, hogy vagy az előző, vagy a követő vasárnapra télezenek át. Nem sokat ugyan, hanem csak a szeptember 8-i és december 8-i Maria-ünnepeket és a templom búcsúnappját. Ez utóbbit bevett általános szokás szerint már a görög szertartásnak is a rákövetkező vasárnapon tartják; a december 8-i Mária-ünnep jelentőségét pedig az 1854. esztendő óta a kath. nép kegyelete annyira megnövelte, hogy ma már alig akadna csak egy hang is, amely annak áttételét javasolná. Mivel pedig az iskolai év most szeptemberben indul meg, a Kisasszonynapjánál kedvesebb alkalmat keresve se lehetne találni a szokásos „Veni-Sancte” ünnepe. Hát aztán kinek pompázzék a sok remek örszi rózsza (Aster chinensis), ha Nagyasszonyunk kedves szeptemberi ünnepét véka alá rejtjük. — Ergo: nec neminetur in nobis! Jobb volna arról gondolkodni, hogy mivel a búcsú napjára amugy is összejönnek a szomszéd paptársak, nem volna-e alkalmas ez a nap egy rövid népmisszió megtartására; esetleg felolvasások, vagy ehhez hasonló szellemi foglalkoztatások által mikép lehetne az eszem-izomra és a reá következő kéréslek és ehhez hasonló jók irányában felhasználni szokott időt úgy elfoglalni, hogy evésre éppen csak annyi jusson, amennyi muszáj, egyéb eszra pedig éppen semmi se jusson belőle.

Lehetne azonban gondolkodni a szent István király ünnepének aug. 20-áról más, alkalmasabb időre való áthelyezéséről.

Augusztusban mindenki nyaral; az országgyűlés soha sínec együtt; a király sohasem jön

Budapestre; az összes iskolák zárva vannak. Ezért nem tud ez az ünnep olyan általános országos manifesztációvá fejlődni, mint ahogyan kellene. Ez az oka, hogy a másvallásúak olyan könnyen kivonják alóla magukat. Ennek az ünnepnek olyan időre kellene esnie, amikor együtt van az országgyűlés s a király is Budapesten van, hogy a király és törvényhozás együtt ünnepeljenek a nemzettel. A király sohasem mulasztja el a bécsieknek meghozni azt az örömteljes lelki épülést, hogy Urnapkor személyesen jelen van és részt vesz a körmeneten.

Megvagyok győződve, hogy a szent Jobb dicsőséges körülhordozásán is részt venne, ha alkalmasabb időben volna ez az ünnep. És ha király és országgyűlés együtt és fényesen ünnepelne, nem igen térhetnének ki a többi vallások sem. (Most még a görög katolikusok sem tartják.)

De a mi a fő: nemzetünk egész ifjusága, az egyetemek és főiskolák ifjaitól le az ábécé apró hőseinek számáig együtt és testületileg ennek a fényes nemzeti ünnepnek a hatása alatt állana; míg így szétszórtan teljesen elesnek attól a hatalmas erkölcsi és nemzeti felbuzdulástól, ami ebben a remek ünnepben most jóformán teljesen kárba megy.

Lehetne belőle mozgó ünnepet csinálni, úgy, hogy évenként az uralkodó király koronázatásának évforduló napján tartassék meg. Bár ezt az eszmét sok és mélyenjáró ok javallán, megvan az a kétségtelen hátránya, hogy könnyen háttérbe szoríthatna az ünnep tulajdonképpen való tárgyát: szent István első apostoli magyar király emlékezetét.

Ott van azonban május végén a szent Jobb feltalálásának ünnepe.

Ez teljesen alkalmas nap volna, mivel ilyenkor úgy az országgyűlés, mint a tanuló ifjuság együtt van s májusban az udvar is gyakran szokott a fővárosban lenni, vagy legalább is ilyenkor még nem kezd el a nyaralászt s így nem is kellene azt nyár derekán, épen a legnagyobb kánikulában csupán ezért az egy napért félbeszakítani. Mert hát ez volt az agyonlojális liberális kormányok mindenkor ellenvetése, amire nem merték javaslatba hozni a felség részvételt a budavári körmeneten. Vagyis inkább, hogy nem akarták, mert p. o. az öreg Tisza mindig szent István nap előtt egy-két nappal indult el furdőzni.

Az 1891. évi III. törvény szent István napját mint nemzeti ünnepet rendeli kötelező szünnapul s nem augusztus 20-át, (mintahogy Bánffy április 11-ét tette meg ilyennek), amiből az következik, hogy ha a magyar püspöki kar megegyezése és a Pápa jóváhagyása következtében más napra tétetik át szent István király napja, hát a fenthivatolt törvény minden változtatása nélkül is csak ez marad a nemzeti ünnep.

További tanácskozásában elhatározta a zsinat, hogy fölír a nemzeti zsinathoz aziránt, hogy a görög katolikusok álljanak el végre az ősi Julian naptár használatától és fogadják el a Gergely-fele kalendáriumot. Hát ebben a kérdésben azóta sok tinta folyt.

Érdekes, hogy bár szemmel látható az ő naptár sok hibája s bár kétségtelen, hogy a Gergely pápa által eszközölt naptárjavítás tisztán természettudományi alapon történt, tehát oly tudományos kérdés, amelyhez a vallásnak tulajdonképp semmi köze sínec: a nyakas és elfoglult keleti szakadárság csak azért nem akarja elfogadni, mert egy pápa vitte keresztül ezt az egészen természetes és elkerülhetetlen reformot.

Romániában például köztörvénnyel behozták a Gergely-féle naptárt, de pusztán a polgári időszámítás igazodik szerinte; a pópák nem engednek, mert azt hiszik, hogy mihielyt elfogadják a Gergely-féle időszámítást az egyházi életben is, mindjárt vége a keleti schismának is. S ez az oka, hogy nálunk a schismaticusoktól való félelem miatt a görög szertartású katolikusok sem merik elhagyni az ő naptárt, nehogy a szakadároknak kedvező alkalmat adjanak arra, hogy híveket szerezzenek maguknak emezek táborából. A régi időkhoz képest ma már annyival is nehezebb volna ezt a kérdést megoldani, mert a nemzetiségi túlzók hatalmas szeparatiztikus eszközök látnak az ő naptárban arra nézve, nehogy a magyar nemzet felszívassza az ő népüket. Ez ugyan hiába való félelem, de tény, hogy megvan, s így, akikre tartozik, kénytelenek ezzel is számot vetni.

Ebben a formában tehát, amint 48-ban kezelték ezt a kérdést, semmiképp sem tartozik a mi püspökségnyi zsinatunkra.

De igenis tartozik más formában. Igen sok helyt ugyanis az országos vásárokat ő naptár szerinti ünnepeken tartják meg mind e mainapig. Amennyiben ezek naphoz kötött ünnepek, reánk nézve az efféle vásár nem ünneprontás. De igenis káros ünneprontás akkor, ha ezek a vásárok ő naptár szerint való mozgó ünnepekre esnek. Így p. o. ha ő naptár szerint valamely vásár virág vásárra esik, ilyenkor nálunk rendszeren husvét vásárnapja van s a rettenetes ünneprontáson az sem segít, ha a hatóság előző napra teszi a vásárt, mert tudvalevő, hogy bevett szokás még a kiráki vásár után való napon is seftelni s nagyszombaton a feltámadási körmenetet a vásári forgalom miatt ritkán lehet megtartani.

A mi zsinatunknak tehát az lenne a feladata, hogy pontos jegyzékbe foglalván az efféle tarthatatlan terminusokat, a kereskedelmi miniszteriumnál erőlyesen sürgesse, hogy ez a káros állapot megszűnjék s az efféle vásárok a szokásos évszakban valamely megfelelő fix határidőre helyeztessenek át.

Vitakoztak és határoztak ama negyvennyolcbeli zsinaton a böjti fegyelemre vonatkozólag is és, ami az uralkodó hangulat mellett szinte esodálatos, — nagyon mérsékelt. Ebben része volt a püspök előleges figyelmeztető szavának is, hogy jó lesz mérsékelni a reformáló buzgóságot. Nyilván nem akarta, hogy az ő megyéje valami radikális indítvánnyal kompromittálja magát.

Egyébiránt a kifejezett óhajások nagy része már régebben teljesedett. Így el van törölve a régi rendszer szombatnapú böjt s a nagyböjt is tetemes mérsékelve van. Egy újabb zsinaton azonban nem ártana ennek a réginék azt a bölcs végzését felújítani, hogy valamint mindenben, úgy a böjtölésben is tartassék szem előtt az egyházi szellem. Vagyis az egyház szándéka. Ez pedig az engedelmisség szellemének ápolása, a mire nézve épen a böjti parancsnak szentül való megtartása a klasszikus kriterion.

A delutáni isteni tisztelet célszerűbb elrendezése és egyszerűsége a cselédek, gazdasággal foglalkozók vásár- és ünneppapokon való oktatása vétetett most tárgyalás alá, mikre nézve imig határozának:

A deak nyelven tartott Vesperák, mint nem célszerűek, szűnjenek meg. Vasárnapok és ünnepek előestéjén énekeltesék a loretói litánia; vásár- és ünneppapokon pedig a Jézus szent nevével való litánia a megfelelő imákkal. Litánia előtt és után a Ciboriummal áldás adassék. Minden vásár- és ünneppap vespere

előtt catechetikai tanítás, vagyis keresztény oktatás legyen.

Ennek a delutáni istentiszteletnek a rendezése és egyöntetűvé tétele kiválóan fontos feladata lesz egy újabb egyházmegyei zsinatnak. Mert most elég nagy a konfuzió, nemcsak ebben pedig, hanem a májusi, az október havi s más délelőti ájtatosságok megtartásában is. Ahány ház, annyi szokás; jóformán ott tartunk már, hogy minden plébános, sőt minden káplán a maga esze és guszta szerint dirigál nem nagy előnyére az egyház egységének, amely, igaz, hogy nem ebben áll tulajdonképpen, de amelyet a hívek mégis ebből a szempontból fognak fel. Itt volna tehát az ideje, hogy ez a dolog rendeződjék a r o m a i s z o k á s és az egyházmegyei szükségleteinek kettős szempontjából, amely két dolog nagyon is jól összefér egymással.

A latin nyelven végzett vesperákról magunk is a negyvennyolcbeli véleményen vagyunk, hogy t. i. azok nem célszerűek, amint hogy nem is a nép számára rendelt dolog az, hanem része a papi zsolozsmának s megérteni is csak papi képzettség mellett lehet. Ezek tehát székeskáptalain vagy szerzetesi egyházakba való, papok és szerzetesek számára.

És itt is csak úgy felelnek meg a céljuknak, ha minden esonkítás és obfuscatio nélkül a maguk őseredeti tisztaságukban végeztetnek. De ha a latin Vesperák nem való a népszámára delésti ájtatosságul, mégkevésbé való arra a magyar vesperás, ami alatt a latinnak megsonkított és elferdített fordítása értendő. Nem tudom, szokás-e még most is ez a rettenetes és képtelen liturgiai skandalum, de régebben, mikor diákkoromban a szünidőben erre megfordultam, több helyt is tapasztaltam ezt a fajtaját a delésti vesperázásnak. Hozzáértő embernek merőben fölösleges magyarázgatni, hogy miért türehtelen az efféle paródiája az egyház fonségés zsolozsmájának. Hogy egyebet ne mondjunk, a zsolozsma nem közistenitisztelet, vagyis olyan, amelyben a papság és a hívő nép közösen vesz részt, hanem eskis a papság speciális rendi kötelme (officium); így hát ennek a népszerűsítése (!?) egyszerűen fejetejére állítása a dolognak.

Amennyiben tehát ez a képtelen vesperázás még itt-ott most is divatban volna, feladata lesz a püspökségnyi zsinatnak azt teljesen kiirtani, de mivel az észszerű kultúra elvei szerint nem elég pusztán a gyomot irtani, hanem annak a helyébe nemes gyümölcsöt termő plántát is kell ültetni; ennél fogva jó, üdvöz, sőt merőben szükséges lesz egy olyan hivatalos *Vespere nyekönyvet* kiadni, amely az egész egyházmegyére nézve egyformán állapítsa meg az összes delésti ájtatosságok re ndjét és minden közistenitiszteleten ép oly kötelező legyen, mint a hivatalos Rituale vagy a szertartásos könyv. Ez már jóformán mindenütt így van, amint hogy így is kell lennie. Csakis így lehet az egyházi szent ténykedéseket megóvni attól a profanációtól, amit egyesek rossz izlése, nemtudása, sőt vétkes gondatlansága okoz. Ezért mondom, hogy minden delésti ájtatosságra, tehát májusi, októberi stb. ájtatosságok egyöntetű rendezésére is ki kell terjeszkedni, mivel e tekintetben a legnagyobb fejlettség uralkodik. Így teszem azt, az egyik pap a májusi ájtatosságot úgy tartja, hogy

1. a kántor elfújja a loretói litániát; ezt így kell mondani és írni, hogy elfújja, nemcsak azért pedig, mert az ípsékek ez a kedves szavuk járása, hanem azért is, mert az, hogy kántor cepelpolka tempóban egy szusz alatt egyszerre négy litániai invokációt vág ki és ezek tetejébe egyszer rikkantja el, hogy:

Könyörögj érettünk; — nem érdemes az ének tisztességes elnevezésére. Ez cirkszba való komédia, nem az Isten házába való szent ének.

2. Következik a husvétü örömenek (Antiphona: Regina caeli), a Versiculus, Responso-rius és Oráció, énekelve, magyarul.

3. Kitétetvén az Oltári Szentség, előimádkozzák az Urangyalát (?! husvétü időben!) miáltal szól a harang az esti Urangyala.

Az illető főur különösen ez utóbbi intézkedését találja kimondhatatlanul kenetteljesnek. Azzal persze nem törődik, hogy ezzel az ő perverz lelkipásztori okosságával teljesen felforgatja egy igen lényeges pontjában az egyetemes egyház törvényes fegyelmét. Ez a törvényes rend pedig az, hogy az első husvétü allelujától kezdve az egész husvétü időn át, a hajnali, déli és esti harangszóra az Urangyala helyett az egész egyház a Regina caeli antifonát imádkozza, aminek az a mélyen jóró oka, mert az Úr feltámadása utolsó, legnagyobb, azaz hogy perdöntő bizonyossága az ő megtest-sülése szent titkának. A májusi ájtatosság pedig belesik a husvétü időbe s nagy ritkaság az olyan esztendő, amikor egy-két napja május havának már kívül van ezen a husvétü időn; amiből az következik, hogy mint minden liturgikus ténykedésben, úgy a májusi ájtatosság megtartásában is alkalmazkodni kell ahhoz a törvényes renndhez, amit az egyház a husvétü időre nézve előir. Ha egy barátónövius a refectoriumban tempore paschali a Regnia caeli helyett, az Angelust intonálná, nem kétkem, hogy a guardián rögtön rászabná a Regula szerint való penitenciát; így hát az sem járja, hogy a plébániai istentiszteleten egyesek felületessége vagy rossz guszta garázdalkodjék. A dolog rációja szerint pedig az is helytelen, hogy miáltal a májusi ájtatosságon az Urangyalat mondják, ugyanerre harangozzanak a toronyban. Mert ami helyes és szép a Roratén, (amely hajnalban van.) az helytelen a májusi ájtatosságon, amely rendszeren naplemente előtt tartatik. Urangyala harangozni pedig hajnalban (napfelkelte előtt), déiben és este, vagyis naplemente után kell.

Van még egy más öreg hibája is az efféle májusi ájtatosságnak, az, hogy rendszeren csak 12 percig tart. Nehai nagynevű püspökünk, Fogarassy Mihály mondta, hogy ha hibás, mert farszto és untató a túlhosszú templomozás, viszont épolj káros a túlságosan rövidre szabott is. A legrövidebb májusi ájtatosságnak is mindenesetre meg kell tartani legalább husz percig, ha nem akar operettszerűvé lenni. Ha az urak a sör mellett és a hölgyek a kávécsatában kitartanak órákig; a szép és kellemes május havában az Isten házában is megülhetnek esodnes áhitatban egy rövid felőrácskát.

Ezek és más fontos tekintetek azok, amelyek követelik, hogy a delésti ájtatosságok rendje az egyesek önkényétől, tetszésétől stb. teljesen függetlenül, az egész vonalon egyöntetűen rendeztessék. És erre legalkalmasabb mód az egyházi főhatóság által kötelezőleg elrendelendő *Vespere nyekönyv*. Van is ilyen több; én magam régen érdeklődőven eziránt a dolgíránt, jó részüket átnéztem. Bár sok jó van bennük, a mi viszonyainknak egyik sem felel meg. Épen azért jutottam arra a meggyőződésre, hogy egy a mi viszonyainknak megfelelő, de a római szokást szem előtt tartó tervezetet kellene készíteni, ezt aztán a püspökségnyi zsinat vitassa meg, a végleges alakját ott állapítsák meg s aztán a főhatóság kötelező mihez tartásul rendeltetel léptesse életbe.

(Folyt. köv.)

Pályázatok.

— *A gyergyóalfalvi* róm. kath. egyháztanács egy segéd kántor-tanítói állásra pályázatot hirdet.

Jövedelme: a) kepmegváltás címen: 600 Kor. b) az iskola pénztárából 200 Kor. c) természetbeni lakás, és a kántori jövedelem egy harmada.

Kötelességei: Minden kántori, egyházi teendőben segédkezni, ünnepélyes istentiszteletek előtt az olvasóelőmondattal és az egyháztanács által megjelölendő osztályt önállóan vezetni.

Kik ez állomást elnyerni óhajtják, sziveskedjenek kellően felszerelt pályázatukat alulírott egyháztanács elnökéhez szept. 16-ig beküldeni és a napon délután énekpróba-ra megjelenni.

Gyergyóalfalú, 1906. augusztus hó 19-én.

Miklós István.
plebános, isk. szék. elnök.

— *A tordai* róm. kath. kántortanítói állásra pályázatot hirdetnek. Javadalom: 1.) Kész pénz az egyház pénztárából 643 kor. 2.) 15 hold tagosított birtok hasznóbére ugyanannan 225 kor. 3.) 3 drb. kis föld a kántortanító magánkezelésében, jelenlegi bérösszege 32 kor. 4.) Tandíjból körülbelül 50 kor. 5.) Stólából körülbelül 50 kor. Összesen 1000 kor. Évötödös korpótlékat a közoktatásügyi tárca ad. Három szoba, kamra és pincéből álló lakás udvarral. Folyó évi december végéig azonban miatt a tanítói javadalmat a népiskolai törvény folytán a néhai kántortanító özvegye élvezzi, az új kántortanító csak havi 36 kor. 17 fillert élvezhet egy szobás lakással, ezenkívül a tandíjat és stólat.

A kántortanító négy elemi fiú — szükség esetén hat fiú-osztályt vezet minden tárgyan, kivéve a hitoktatást, minden egyházi ténykedésnél kántori teendőket teljesít és az éneket úgy a fiú, mint a leány gyermekeknél tanítja.

Pályázatok folyó szeptember 16-ig alulírt-hoz betérjesztendők.

Kérvényhez csatolandók: keresztlevel, kántortanítói oklevél, alkalmazásban levők-nél szolgálati bizonyítvány.

Az állásra a hitközség hármas választása alapján az erd. püspök úr ö Nagyméltósága nevez ki. Folyó hó 20-án délelőtt 10 óra-kor személyesen bemutatkozással a plébániái templomban kántori próba lesz.

Torda (Aranyosmegye) 1906. szept. 3.

Dr. Balázs András.
r. k. plebános.

— *A gyimesközéplaki* (Csik vm.) róm. kath. elemi iskolánál megüresedett segédkántortanítói állásra szeptember 18-ig terjedő határidővel pályázat hirdetik.

Jövedelme: 1.) 870 korona kész pénz; 800 korona tisztán tanítói, többi egyházi segédkezesekért járó díj, előleges évnegyedes részletekben fizetve, mihez még némi mellékes járandóság remélhető. 2.) Iskolával egy fedél alatt 2 szoba, konyha, kamra és pincéből álló szép tanítói lakás, valamint istálló, fás szén és sertésből álló melléképület egy darabka veteményes kerttel.

Kötelességei: az iskolaszék által rábizandó mindennapi tanköteleseket püspöki tanterv szerint minden tantárgyban tanítani; ismétléseket kántortanítóval felváltva oktatni; ha kántortanító egyházi funkcióval van elfoglalva, az ő iskolásaira is felügyelni; faiskolát kezelni; és egyházi ténykedéseknél, mikor szükség, segédkezni.

Gyimesközéplak, 1906. szeptember. 3.

Benke János.
iskolaszéki elnök.

A esiktusnádi róm. kath. kántor-tanító nyugalomba vonulván, állására pályázat hirdetetik.

Jövedelme, az előde szerint: 1.) Természetbeni lakás. 2.) Rozskepe 714 kor., zabkepe 218 kor. értékben. 3.) Oszpora, kézi napszám és tűzi fa 320 kor. értékben. 4.) Faizás és legeltetési jog 200 kor. 5.) 1¹/₂ h. szántóföld és 7³/₄ h. rét, hozama 300 kor. 6.) Stola és miscalából 150 kor. 7. Korpótléka.

Kötelességei: Az egyháztanács által rábizandó osztályt önállóan vezetni; az ismétlőknel a közismereti tárgyakat ismételni; minden egyházi kántori teendőket s előimádkozást teljesíteni, a segéddel egyetemleg.

A pályázók kellően felszerelt pályázatokat sziveskedjenek alulírott egyháztanács

elnökéhez f. szept. 20-ig beküldeni. — A szept. 16-án lehető személyes jelentkezés előnyös lehet.

Csiktusnád, 1906. szeptember 4-én.

Koncz István.
plebános, isk. szék. elnök.

— *A selyei* (Maros-Torda vm.) róm. kath. kántortanítói állás megválasztás folytán megüresedvén, arra pályázatot hirdetik.

Jövedelme: évi 800 kor. készpénzben, terményekben és államségélyben, 4 szobás és pincés csinos lakással és a szükséges gazdasági épületekkel.

Kötelességei: az összes kántori teendők végzése úgy az anyaegyházban, mint a közeli Magyaros filiában; a mindennapos és ismétlő tankötelesek tanítása.

Pályázati határidő szept. 20. A személyesen jelentkezők és vasárnapon kántori próbát tevők előnyben részesülnek. A kellően felszerelt pályázatok fenti határidőig alattirt elnökséghez betérjesztendők. Az állás a kinevezés után azonnal elfoglalandó. (U. p. Magyaros, p. Nyárad-Szerda, Maros-Torda m.)

Selye, 1906. szept. 4.

Tózsér László sk.
egyháztanácsai és iskolaszéki elnök.
Forrai M. József sk.
gondnok.

Hirdetések

jutányos árban

felvétetnek

e lap kiadóhivatalában.

Főpásztori körlevelek és másnemű könyvek,

avagy diszművek bekötését olcsó árban elvállalja, jól

és gyorsan eszközli

PAPP GYÖRGY könyvkötészet

G y u l a f e h é r v á r t.

A bekötésre szánt körlevelek jól csomagolva a legtávolabbi helyről is be-

küldhetők, a pontos összeállításért a vállalat felelősséget vállal.

Felhívjuk a t. közönség becses figyelmét azon körülményre, hogy a **Közművelődés** jelen alakjában **hirdetéseket** is közöl.

Ennélfogva tért nyer lapunkban az adásvételi ügylet iránti érdeklődés is, a mennyiben birtokok eladását, vagy vételét, haszonbérleteket, állások betöltését, árverések vagy árlejtések határidejét, ipari és kereskedelmi cikkek ismertetését és ajánlását célszerűen lehet eszközölni, — továbbá gyógyfürdők, nyári lakok, szőlőkertek, gyógyító és tápszerek, borok, ásványvizek és másnemű italok eladására vagy vételére és mindennemű szükségletek kielégítésére igen kényelmes módon lehet eladót, illetve vevőt találni.

Sikeresen lehet továbbá a **Közművelődésben** való hirdetés útján értékesíteni eladásra szánt könyvtárakat, irodalmi műveket, zeneeszközöket, festményeket, könyveket, képeket, újságlapokat, szobrokat fegyvereket, régi pénzeket, ékszereket, butorokat, háztartási gazdasági és más eszközöket stb. stb.

Hirdetési feltételeink a következők:

Egy egész oldal területet elfoglaló hirdetés egyszeri közlési díja	K. 10.—
Egy fél oldal	„ 6.—
Egy negyed „	„ 4.—
Egy nyolczad „	„ 3.—
Egy tizenhatod „	„ 2.—
Egy harmincketted „	„ 1.—

Iparosok és kereskedők többszöri hirdetés megrendelése esetén 10% ár-
engedményben részesülnek.

A hivatalos hirdetések közlési díja külön árszabás alá esik és pedig
 cm. területes számítással, mely területnek egyszeri közlési díja 10 fil-
lérben van megállapítva.

Hirdetések szövegezését is elvállaljuk, de annak fejében külön 1 korona
díj számíttatik fel.

==== **A hirdetések díja előre fizetendő.** ====

Hirdetésekre vonatkozó megrendelések és pénzküldemények a kiadó-
hivatalba intézendők.

Tisztelettel
a kiadóhivatal.